

Pawlikowska-Brożek, Zofia / Zemanek, Alicja

Sesja naukowa Recepcja w Polsce nowych kierunków i teorii naukowych, Kraków, 2-3 czerwca 2000

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 45/3-4, 280-283

2000

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

24 maja 2000 r. dr Rita Majkowska: *Archiwum Helveto-Polonicum – idea ratowania poloników w Szwajcarii*.

W uzupełnieniu tych informacji warto dodać, że Komisja Historii Nauki PAU organizuje w dniach 2–3 czerwca 2000 r. w Krakowie sesję naukową „Recepcja w Polsce nowych kierunków i teorii naukowych“ z udziałem około dwudziestu referentów z Katowic, Krakowa, Lublina, Marsylii, Torunia, Warszawy i Wrocławia.

Stefan Zamecki
(Warszawa)

SESJA NAUKOWA
RECEPCJA W POLSCE NOWYCH KIERUNKÓW I TEORII NAUKOWYCH
KRAKÓW, 2–3 CZERWCA 2000

W dniach 2–3 czerwca 2000 r. odbyła się w Krakowie, w auli Polskiej Akademii Umiejętności, sesja naukowa pt. *Recepcja w Polsce nowych kierunków i teorii naukowych* zorganizowana przez Komisję Historii Nauki PAU, działającą pod przewodnictwem prof. Adama Strzałkowskiego. Celem tego interdyscyplinarnego spotkania było zastanowienie się nad inspirującą rolą nowych idei i „szybkością reagowania“ nauki polskiej na pionierskie prądy, koncepcje, czy rewolucje naukowe. Sesja obejmowała kilka bloków tematycznych poświęconych różnym dziedzinom nauk humanistycznych (filozofia, językoznawstwo, socjologia, pedagogika, historia sztuki), ścisłych (matematyka, fizyka, chemia) oraz przyrodniczych (biologia). Łącznie wygłoszono 22 referaty, z których ponad połowa (12) dotyczyła nauk ścisłych, znacznie mniej – humanistycznych (7) i przyrodniczych (3).

W bloku zagadnień filozoficznych prof. Jan Woleński zaprezentował referat *Polska szkoła logiczna a rozwój logiki na świecie*, w którym przedstawił „tworzenie z niczego“ podstaw rozwoju logiki w latach międzywojennych. Do jej szybkiego rozwoju przyczyniła się twórcza współpraca matematyków i logików w środowisku warszawskim, wspólne czasopismo „Fundamenta Mathematicae“ (od 1920 r.), unikatowe w świecie, poświęcone wybranym działom matematyki, podstawom matematyki oraz logice matematycznej. Wykształceni we Lwowie uczniowie Kazimierza Twardowskiego, ojca polskiej logiki, znaleźli w Uniwersytecie Warszawskim sprzyjającą atmosferę do rozwoju tej dyscypliny i zgrupowali wokół siebie zdolnych uczniów, wśród których znaleźli się przyszli twórcy polskiej szkoły logicznej: Alfred Tarski, Jan Łukasiewicz, Stanisław Leśniewski, Leon Chwistek, a później Bolesław Sobociński. Ich koncepcje i nowe twierdzenia zyskały szeroką recepcję w nauce światowej. Problematykę filozoficzną prezentowały również referaty: prof. Adama Węgrzeckiego *Recepcja fenomenologii w Polsce* i prof. Włodzimierza Rydzewskiego *Od*

Brzozowskiego do Kołakowskiego. Pokrętnie drogi polskiej recepcji marksizmu. Inną grupę zagadnień humanistycznych omawiały referaty: prof. Piotra Hübnera *Damnosa hereditas... Dziedziczne uwarunkowania socjologii w Polsce*, prof. Juliana Dybca *Recepcja idei pedagogicznych w Polsce*, prof. Lecha Kalinowskiego *Historia sztuki pod koniec II tysiąclecia* oraz prof. Kazimierza Polańskiego *Rola generatywizmu w językoznawstwie*.

Nowe idee w astronomii referowali: dr Michał Kokowski (*Paradoksy i bariery recepcji kopernikanizmu w Polsce*), prof. Józef Smak (*Teorie budowy gwiazd*) oraz prof. Stanisław Gorgolewski (*Dwa polskie ośrodki radioastronomii – Kraków i Toruń*).

W „bloku matematycznym“ prof. Roma Duda omawiał *Początki topologii w Polsce*, nawiązując do referatu prof. J. Woleńskiego. Podkreślił ścisły związek między warszawską szkołą logiczną i polską szkołą topologii i teorii mnogości, organizowaną również od podstaw przez młodych, utalentowanych matematyków, twórców wspomnianego wyżej czasopisma „Fundamenta Mathematicae“, Wacława Sierpińskiego, Zygmunta Janiszewskiego, Stefana Mazurkiewicza. Rezultaty twórczych dokonań polskich topologów zostały przedstawione na tle nauki światowej, z podkreśleniem roli naszych uczonych w tworzeniu nowych działów matematyki, jakimi były topologia i teoria mnogości. Ponadto prof. Daniel Simson przedstawił *Początkowy okres rozwoju polskiej algebry*, a prof. Andrzej Pelczar *Polską historię równań różniczkowych*. Referat prof. Pelczara, bogato ilustrowany, ukazał niezwykle barwnie historię badań nad problematyką równań różniczkowych cząstkowych rzędu drugiego, zapoczątkowanych na przełomie XIX i XX w. przez Kazimierza Żorawskiego i Stanisława Zarembę, a rozwiniętych przez Tadeusza Ważewskiego, współtwórcę szkoły równań różniczkowych. Plejada uczniów Ważewskiego, do których należy autor referatu, jest imponująca, obejmuje m.in. takie nazwiska, jak: Jacek Szarski, Zofia Szymdt, Andrzej Pliś, Andrzej Turowicz, Andrzej Lasota, Stanisław Łojasiewicz, Zdzisław Opiał, Czesław Olech i wielu innych. W pełnych ciepła słowach autor referatu nakreślił sylwetkę swojego mistrza. Uwieńczeniem tej części sesji było wręczenie publikacji jubileuszowej *Złotej Księgi Wydziału Matematyki i Fizyki Uniwersytetu Jagiellońskiego* (redagowanej przez prof. Bolesława Szafirskiego) prelegentom spoza Krakowa: prof. Romanowi Dudzie z Wrocławia i prof. Danielowi Simsonowi z Torunia.

W części sesji poświęconej nowym ideom w fizyce prof. Bronisław Średniawa omawiał *Recepcję w Polsce teorii względności*, ukazując historię wczesnego „przenikania“ teorii Einsteina do nauki polskiej, z podkreśleniem roli osobistego kontaktu naszych uczonych z twórcą wielkiej teorii. Prof. Roman S. Ingarden przedstawił *Recepcję w Polsce teorii kwantowej*. Z dużym zainteresowaniem publiczności spotkał się przedstawiony pięknym i jasnym językiem (powiedziany z pamięci) referat prof. Józefa Hurwica *Polskie badania promieniotwórczości*.

Omawianie problematyki biologii rozpoczął nestor polskich historyków zoologii – prof. Gabriel Brzęk referatem *Recepcja darwinizmu w Polsce*. W obrazowy sposób przedstawił burzliwe dyskusje towarzyszące przyjmowaniu na naszych ziemiach teorii ewolucji zmieniającej obraz świata, natury i człowieka. Ośrodkiem, w którym z entuzjazmem przyjęto teorię Darwina, była warszawska Szkoła Główna, gdzie przez krótki czas wykładał zoologię Benedykt Dybowski, jeden z najgorliwszych propagatorów ewolucjonizmu w Polsce. Po powrocie z zesłania na Syberię, Dybowski stworzył drugi prężny ośrodek ewolucjonizmu w Uniwersytecie Lwowskim. W Uniwersytecie Jagiellońskim, w którym pod koniec XIX w. dużą rolę odgrywali konserwatyści, recepcja darwinizmu przebiegała w sposób szczególny. Profesorowie biologii byli na ogół jej zwolennikami, a nawet wielbicielami i popularyzatorami (jak np. Józef Rostafiński), ale oficjalnie nie wykładali ewolucjonizmu, który zaczęto głosić z uniwersyteckich katedr dopiero w XX w.

W referacie *Teoria komórkowa – unifikacyjna teoria biologii* prof. Wincenty Kilarski przedstawił znaczenie jednej z pierwszych wielkich teorii biologicznych XIX w., mówiącej o powszechności budowy komórkowej organizmów (teoria sformułowana w latach 1838–1839 przez Matthiasa Schleidena i Theodora Schwanna). Teoria ta, zaakceptowana powszechnie przez środowisko przyrodników, wkrótce stała się jednym z najważniejszych uogólnień biologicznych. Trudno uwierzyć, że sto lat później próbowano ją zakwestionować. Zwolenniczka stalinowskiej „nowej biologii” Olga Lepieszyńska wysunęła teorię samorzutnego tworzenia się komórek w niektórych tkankach, np. w żółtku kurzego jaja (bez podziału komórki macierzystej, jak to stwierdzili w setkach doświadczeń zwolennicy teorii komórkowej). Teoria Lepieszyńskiej, oparta na błędnych interpretacjach obrazów mikroskopowych, nie przyjęła się w Polsce. Autor referatu wspominał o mrocznym okresie stalinowskiej biologii w naszym kraju, kiedy zwolennicy narzuconej ideologii komunistycznej próbowali (na szczęście bezskutecznie) wpłynąć na treść nauki. Zwolenników „nowej biologii” było w Polsce stosunkowo niewiele, ale działalność niektórych przyniosła duże szkody w środowisku naukowym. Z podobnymi problemami borykała się w czasach stalinowskich jedna z najważniejszych dyscyplin dwudziestowiecznej biologii, jaką jest genetyka, której rozwój przedstawiła prof. Halina Krzanowska w referacie *Recepcja w Polsce przelomowych odkryć genetyki w XX wieku*.

Sesję zamknęły referaty poświęcone zagadnieniom chemii: prof. Andrzeja Sadleja *Chemia kwantowa w Polsce: od świadomości potrzeb do akceptacji jej znaczenia*, prof. Mieczysława Mąkoszy *Chemia organiczna w Polsce* oraz prof. Jerzego Habera *Polskie prace nad katalizą*.

Warto podkreślić wysoki poziom referatów prezentowanych w większości przez wybitnych specjalistów poszczególnych dyscyplin, którzy często opowiadali o swoich mistrzach, dając niejako „z pierwszej ręki” świadectwo narodzin

idei, recepcji awangardowych prądów, organizowania pracowni naukowych. Interdyscyplinarny charakter sesji sprawił, że była ona jedną z prób przezwyciężenia wielkiej bolączki nauki naszych czasów, jaką jest brak porozumienia uczonych różnych dyscyplin, tworzących swoiste „getta specjalistów“. Może refleksja historyczna nad nauką jest dziś jedną z nielicznych możliwych dróg znalezienia wspólnego języka?

Zofia Pawlikowska-Brożek, Alicja Zemanek
(Kraków)

ZNACZENIE KOBIEŃ DLA ROZWOJU NAUK PRZYRODNICZYCH

Sesja *Znaczenie kobiet dla rozwoju nauk przyrodniczych* została zorganizowana przez Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk 7 kwietnia 2000 r. z inicjatywy dr Iwony Arabas i dr Anity Magowskiej. Obrady toczyły się w Pałacu Staszica w Sali Okrągłego Stołu.

Sesję otworzył prof.dr hab. Andrzej Śródka, dyrektor Instytutu Historii Nauki, podkreślając jej interdyscyplinarny charakter i zwracając uwagę na rozległy przedział czasu, jaki zostanie omówiony. Organizatorom nie zależało na wydzieleniu działalności kobiet z dziejów nauki i kultury. Niewątpliwie wywierały one znaczący wpływ na zachowanie społeczeństw. Pełniły obowiązki opiekunek i osób dbających o zdrowie rodziny, partnerowały mężczyznom w ich pracach naukowych, a w końcu odnosiły sukcesy jako samodzielne uczone. Interdyscyplinarny charakter Sesji pozwolił na odkrycie tych aspektów działalności kobiet, które dotąd były nieznanne albo niezauważane

Pierwszą część Sesji poprowadził prof. dr hab. Bolesław Orłowski. Odczytał adres od Prezesa Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego, doc. dr. hab. Michała Umbreita z życzeniami owocnych obrad, po czym przekazał głos prelegentom.

Rola intuicji w rozwoju nauk przyrodniczych została omówiona przez prof. dr hab. Alinę Motycką – filozofa nauki. Tradycyjne filozoficzne koncepcje nauki nie potrafią do końca odpowiedzieć na pytanie skąd się biorą idee w nauce i jaką drogą uczony je postrzega. Analiza okresów tzw. kryzysu naukowego, to znaczy załamania się starej i poszukiwania nowej teorii, ujawnia, że w takiej sytuacji zachowania uczonych różnią się od postępowań badawczych objętych kontekstem uzasadnienia w nauce. Opis postawy kryzysowej uczonego umożliwia koncepcja twórczości, której aparatura pojęciowa przystosowana jest do ujmowania procesów twórczych. Pozwala to określić rolę intuicji w rozwoju wiedzy naukowej.

Prof. Andrzej Śródka w referacie *O kobietach w nauce z perspektywy historycznej* skoncentrował się przede wszystkim na naukach medycznych. W XI wieku zasłynęła mądrością Trotula z Collegium Hippocraticum w Salerno, autorka